

OY VERME DAVRANIŞININ TÜRKiYE'DEKİ X-Y-Z KUŞAKLARI BAĞLAMINDA KARŐILAŐTIRILMASI¹

Dr. Öğr. Üyesi Gamze TURGAYLI ZENGİN²
Dr. Öğr. Üyesi Suat TAŐKESEN³

ÖZET

Bu alışmada, Türkiye'deki X, Y ve Z kuőaklarının oy kullanma davranışları analiz edilerek, bunlar aralarındaki benzerlikler ve farklılıkların ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu amaçla, oy verme davranışına ilişkin yaklaşımlar göz önünde bulundurularak, ilgili kuşakların oy verme sürecinde dikkate aldıkları unsurlar karşılaştırılmış ve böylelikle elde edilen veriler ışığında kuşak farklılıklarıyla seçmen davranışları arasındaki ilişki analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bütününde, oy kullanma davranışına ilişkin literatürde öne çıkan sosyolojik yaklaşım, sosyo-psikolojik yaklaşım ve rasyonel tercih yaklaşımının ayrıt edici özellikleri göz önüne alınarak kod haritası oluşturulmuştur.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiş olup, görüşmeler yarı yapılandırılmış mülakat yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini X, Y ve Z kuşak üyeler oluşturduğundan dolayı her kuşağa karşılıklı gelecek örneklem sayısı sekiz kişi olarak belirlenmiş, çalışma boyunca toplam 24 katılımcı ile yüz yüze görüşmeler yürütülmüştür.

Çalışma soncunda elde edilen verilerde, Türkiye'de kuşaklar arası oy verme davranışlarında çeşitli benzerlik ve farklılıkların olduğu gözlemlenmiştir. X kuşağının oy verme davranışında, sosyolojik unsurların daha baskın olduğu; aile, sosyal evre, parti gibi sosyal ve siyasal dinamikler aracılığıyla, grup odaklı kolektif oy verme davranışının görece daha yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Y kuşağında ise sosyolojik ve sosyo—psikolojik unsurların etkisinin Y kuşağında daha sönük olduğu; daha çok stratejik oy kullanmaya dayanan rasyonel tercihlerin belirleyici olduğu belirlenmiştir. Son olarak, aynı zamanda sosyal medya da denilen paralel bir sosyal evrenin içine doğan Z kuşağında ise özellikle aile ve sosyal çevreden kaynaklı sosyolojik unsurların sınırlı bir etkiye sahip oldukları, buna karőın bireysellik temelli rasyonel tercihlerin de ön planda olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Oy Verme Davranışı, Siyasal Davranış, Kuşaklar ve Siyaset, Siyasal Sosyalleşme, Kuşak alışmaları

¹ Bu makale 25-27 Mayıs 2024 tarihlerinde İsviçre-Bern'de düzenlenen ASEAD 13. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumun'da sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

² Kapadokya Ün., Kapadokya MYO, ORCID ID: 0000-0002-5843-1239, gamze.turgayli@kapadokya.edu.tr

³ Kapadokya Ün., İkt., İdari ve Sos. Bil. Fak., ORCID ID: 0000-0001-7398-917X, suat.taskesen@kapadokya.edu.tr
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 31/05/2024—Kabul Tarihi/Accepted: 20/07/2024

A COMPARISON OF VOTING BEHAVIOR IN THE CONTEXT OF X-Y-Z GENERATIONS IN TURKEY

Assist. Prof. Dr. Gamze TURGAYLI ZENGİN
Assist. Prof. Dr. Suat TAŞKESEN

ABSTRACT

In this study, it is aimed to analyze the voting behaviors of the X, Y and Z generations in Turkey and to reveal the similarities and differences between and/or among them. For this purpose, considering the approaches to voting behavior, the factors taken into consideration by the relevant generations in the voting process were compared, and thus, the relationship between generation differences and voter behavior was tried to be analyzed in the light of the data obtained. Throughout the study, a code map was created by taking into account the distinctive features of the sociological approach, socio-psychological approach and rational choice approach, which stand out in the literature on voting behavior. The phenomenological approach, one of the qualitative research methods, was preferred in the study and the interviews were conducted with the semi-structured interview method.

Since the population of the research consists of members of the X, Y and Z generations, the number of samples corresponding to each generation was determined as eight people, and face-to-face interviews were conducted with a total of 24 participants throughout the study.

In the data obtained as a result of the study, it was observed that there are various similarities and differences in voting behaviors between generations in Turkey. Sociological elements are more dominant in the voting behavior of Generation X; It is understood that group-oriented collective voting behavior is relatively more common through social and political dynamics such as family, social environment and political party. In the Y generation, the effect of sociological and socio-psychological elements is weaker; it has been determined that rational preferences based on strategic voting are more decisive. Finally, in Generation Z, which was born into a parallel social universe, also called social media, it is seen that sociological elements, especially originating from family and social environment, have a limited impact, while rational preferences based on individuality are also at the forefront.

Keywords: Voting behavior, Political Behavior, Generations and Politics, Political Socialization, Generation Studies

GİRİŞ

Sokrates'in ölüm kararını veren mahkemenin temel argümanı, onun fikirleriyle etrafındaki gençleri zehirlediği, onları sosyal ve siyasal düzene tehdit olacakları biçimde bozduğu, dinden çıkmalarına ve tanrıların yolundan ayrılmalarına neden olduğuydu. Bütün bu argümanların, dönemin siyasal koşullarının gereği, ölüm cezasının yolunu açan siyasal erkin elinde birer meşrulaştırıcı araç olarak kullanıldığı düşünülebilir.

Verilen ölüm cezasından ve cezayı ortaya çıkaran siyasal koşullardan bağımsız olarak, görülen davanın merkezine kuşak çatışmasının koyulması ve Sokrates'in de bu çatışmanın biricik müsebbibi olarak sunulması tesadüfi değildir. Sosyal ve siyasal düzenin siyasal, ekonomik, bilimsel, teknolojik vs. farklı dinamiklerin etkisiyle sürekli bir değişim içinde olması, bir yandan değişimi savunanlarla -ki bu rol genelde gençlik ateşine atfedilir- diğer yanda değişime ayak direyenler arasında kesintisiz bir mücadeleyi de kaçınılmaz kılar. “Eski” ile “yeni” arasındaki bu mücadele Sokrates'in dönemine özgü olmadığı gibi özellikle 1789 Fransız Devrimi'nden bu yana günümüz modern dünyasının en belirleyici özelliklerinden birini yansıtır: değişim doğal ve kaçınılmazdır.

Dünden bugüne yeni kuşakların, eskilerin duygu, düşünce, davranış biçimlerini ve onların sahip oldukları kalıp ve değerleri sorgulayarak, az çok farklı bir dünya yaratma çabası içinde olmaları hemen her toplumda açıkça gözlemlenebilecek bir olgudur. Modern öncesi dünya ile modern dünyayı birbirinden ayıran temel farklardan biri de değişim ve dönüşüm yaratma arzusu içinde olan bu çabaların modern dünyada normal ve hatta gerekli görülmesidir. Öyle ki, modern öncesi dünyada haklar objektif ve toplumun genelini kapsayan bir görünüme sahipti. Bir kısım ayrıcalık ve haklardan söz edilse bile, bunların faydalanıcıları soylular ve ruhban sınıfı gibi belli sosyal grupların üyeleri idi. Yasal zemin ilahi meşruiyete dayandırılan objektif yasa ve sosyal düzen arasındaki tamamlayıcı ilişkiyle biçimlenmekteydi ve bu zeminde sahip olunan hak ve ayrıcalıklar da ancak ve ancak yasadan sonra geçerli olabilirdi- yasa önce gelir. Sosyal konumlar sabitti ve doğumdan ölüme değişmesi pek mümkün değildi. Kişinin sahip olduğu yegâne sosyal gruba aidiyeti de bütüncül ve istisnalar dışında değişmez kabul edilirdi. Yine kişinin sosyal düzendeki yeri ve yasa karşısındaki durumu da ait olduğu sosyal gruba bağlı olarak sıkı sıkıya belirlenmişti. Dolayısıyla, modern öncesi dönemde modern dönemdekine benzer siyasal aktörlere, süreçlere ve mücadele biçimlerine rastlamak mümkün değildir. Bununla birlikte, kapitalist sistemin gelişimine paralel olarak inşa edilmiş olan modern dünyada ise kapsayıcı objektif yasanın yerini bireyin otorite karşısında elde ettiği hak ve özgürlüklerine dayanan subjektif haklar almıştır. Yasal zemin artık subjektif haklara sahip olan birey üzerine kuruludur ve bu haklar yasadan önce gelmektedir. Başka bir deyişle, bu yeni sosyal ve siyasal düzen içerisinde, birey hukuki bir varlıktır ve otorite karşısında ileri sürebildiği hak ve özgürlüklere sahiptir. Böylece yasal zemin artık modern öncesi ilahi sosyal düzen değil seküler subjektif haklara sahip olarak hukuki bir varlığa dönüşmüş olan bireydir. Bireyin sosyal konumu, soyluluk, kast, sınıf ya da ruhban gibi kapsayıcı, zorlayıcı ve/veya sabitleyici dinamiklerden bağımsızdır ve artık onun inisiyatifine bağlı olarak değişkendir. Aynı şekilde birey artık içine doğduğu sosyal yapılarla değişmez ve bütüncül aidiyet bağları geliştirmek durumunda da değildir. Bir gruba aidiyet dışarıdan verili olduğu kadar, aynı zamanda bireyin tercihleri ölçüsünde değişebilen, parçalı ve çok fonksiyonlu olabilmektedir.

Yani tek bir birey, etnisite, cinsiyet ve bir ölçüde din/mezhep üzerinden verili aidiyetlere sahip olabildiği gibi spor, sanat, meslek, okul, hobi, siyasal parti, dernek, vakıf, cinsel yönelim vs. üzerinden de kişisel tercihleri ölçüsünde aidiyet gruplarında yer alabilmekte ve bunlardan bir veya birkaçını yine kendi öncelikleri çerçevesinde hayatının merkezine alma hakkı ve özgürlüğüne sahip olabilmektedir (bkz. Luhmann, 2004; Taşkesen, 2021; Verschraegen, 2006).

Modern toplumlara, bireyin sosyal ve siyasal sistemin merkezine alınması bağlamından bakıldığında, siyasal süreç, kurum ve aktörlerinin en azından bugünkü anlamlarıyla modern dünyaya özgü oldukları açıkça anlaşılır. Nitekim, seçme-seçilme hakları, oy kullanma, parlamento, temsil, güçler ayrılığı, hukukun üstünlüğü vs. kavram ve uygulamalara bakıldığında, bütününe, artık hukuki bir varlık olarak tanınan ve otoriteye karşı haklara ve özgürlüklere sahip olan birey (başka bir deyişle vatandaş) üzerine inşa edildiği görülür. Bu anlamda, bireylerin siyasal eğilim ve tercihlerinin nasıl biçimlendiğini ve bunların siyasal süreçler içinde nasıl işlediğini açıklamak modern siyasetin ve dolayısıyla çağdaş siyaset biliminin temel konularındandır. Bu nedendir ki özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, bireylerin siyasal süreçlere yönelik tutumlarını ve bu tutumların kaynağını analiz etmek amacıyla siyasal kültür, siyasal davranış, siyasal katılım ve siyasal sosyalleşme gibi pek çok kavramın üretildiği görülür. Bu kavramlar, siyasal olanlar yanında sosyolojik, ekonomik, kültürel/antropolojik ve psikolojik dinamiklerin etkilerini de ön plana çıkararak farklı alt disiplinlerin doğmasına ve bu alt disiplinler içinde çeşitli tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmuşlardır.

KUŞAK ÇALIŞMALARI ÜZERİNE

Günümüzde, üzerine en çok araştırma yapılan bu tartışmalardan bir tanesi de kuşaklar arası farklılıkların ortaya konularak siyasal katılım biçim ve eğilimlerinin, siyasal sosyalleşme süreçlerinin ve oy kullanma davranışlarının analiz edilmesi şeklinde kendini göstermektedir. Yukarıda bahsi geçen Sokrates'in hikayesinde de anlaşılacağı üzere kuşaklar arası farklılıklar üzerinden sosyal ve siyasal değerlerin, en azından farklı kuşakların değerlere bakışının karşılaştırmalı analiz edilmesi yeni bir analiz düzeyi değildir. Yeni olan, bir bütün olarak toplumdaki değil, aynı toplum içinde farklı kuşakları oluşturan bireylerden yola çıkılarak günümüz toplumlarının sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vs. görünümünü bilimsel veriler ışığında analiz etme çabasıdır.

Dolayısıyla, günümüzde siyasal davranışları analiz etmek amacıyla yürütülen kuşak çalışmalarında, genellikle sosyal ve siyasal yaşamın bugün etkin aktörleri olan X ve Y kuşakları ile etkinliği giderek artan Z kuşağı arasındaki benzerlik ve farklılıkların çeşitli açılardan analiz edilmesine odaklanılmaktadır. Kuşak belirli bir zaman dilimi içinde doğan ve yaşayan ve belirli zaman diliminin ruhuna sahip bireyler topluluğu olarak tanımlanabilir.

Sahip olunan belirli ‘zamanın ruhu’ o kuşağı meydana getiren bireylerin beslenme alışkanlıklarından giyim kuşamlarına, gündelik yaşamı biçimlendiren değer dizgesinden duygu, düşünce ve davranış biçimlerine kadar her şeyi yansıtır. Bir kuşağı diğerlerinden ayıran ve onu özgün kılan tipik zaman aralığı yere, zamana ya da araştırmacının kanaatine göre değişiklik gösterebilmektedir. Kimi yazarlara göre bu zaman aralığı “14-20 yıldır ki bu zaman aralığı da bir yaşam evresinden sonrakine geçmek için yeterlidir” (Seemiller & Grace, 2019, s. xviii). Kim yazarlar ise bu süreyi ebeveynleşmeye kadar uzatarak, bir kuşağın belirli zaman dilimi içinde doğup yaşaması yanında aynı zamanda ebeveynleştiği 20-30 yıllık süreyi o kuşağın zaman aralığı olarak kabul etmektedirler (Bolland & Lope, 2014, s. 31). Kuşak çalışmalarına ilişkin literatür farklı perspektiflerde ayrımları barındırır da belirli özelliklerin kuşak sınıflandırmalarında göz önüne alındığı da bir gerçektir. Nitekim Bolland ve Lopes, kuşaklara daha yakından bakıldığında, her bir kuşağı meydana getiren farklılıkların temeli üç faktörle ifade edilebildiğini belirtmektedirler (Bolland & Lope, 2014, s. 31-32). Ancak bu faktörler göz önünde bulundurularak kuşakları birbirinden ayırmak ya da belli bir kuşağın başlangıç ve bitiş tarihlerini belirlemek mümkün olabilmektedir. Bunlardan ilki yaşam döngüsü etkisidir. Buna göre gençler yaşlandıkça büyüklerine benzemeye başlarlar. Bunun nedeni, yaşam koşullarının gençliğin ihtirasına üstün gelmesidir. Gerçekliğin sularına gerileyiş anlamına gelen bu dönüşümde artık her şey değil sadece bazı şeyler hala mümkün görülür. İkinci faktör ise dönemsel etkilerdir. Savaş, devrim, ekonomik kriz ve teknolojik atılım gibi faktörler tüm herkesi etkilemesine rağmen, etki alanı herkesi eşit biçimde kapsamaz. Örneğin derin bir ekonomik krizin gençler ya da büyükler üzerindeki etkisi çok daha fazla iken, bebekler ya da çocuklar üzerinde sınırlı kalabilmektedir. Üçüncü faktör ise grup etkisidir. Bu etki, bir olayın nüfusun sadece bir kısmı üzerinde çok daha derin izler bırakmasını ifade eder. İsyen, başkaldırı, toplumsal ya da siyasal hareketler biçiminde görülen bu olaylar etkiledikleri sosyal grubu diğerlerinden ayırmanın yanında tarihsel milat olarak da görülürler.

Yukarıda sayılan her üç faktöre bağlı olarak, günümüzde yapılan kuşak çalışmalarında 1900 yılından bugüne, genellikle her biri kendine özgü niteliklere sahip toplam altı kuşak sayılmaktadır. Bunlardan ilki 1900-1945 yılları arasında doğan ve gelenekselci bir karakter sergileyen Sessiz Kuşak’tır. Gelenekselciler, olgunlar, kıdemliler (veterans), deneyimliler (seniors) ve radyo bebekleri olarak da adlandırılan (Berkup, 2014) bu kuşağın en büyük özelliği büyüklerinin izinden gitmek ve içinde yaşadıkları sosyal düzenin gerekliliklerine itaat etmektir. İki büyük Dünya Savaşına, 1929 büyük ekonomik krizine, kıtlıklara, yükselen faşizme ve nihayetinde nükleer bombaların patlamasına tanıklık eden bu kuşağın, esasen dönemin gereği olarak dizayn edilen askeri-disiplinli güvenlik toplumlarının bir ürünü olduğunu belirtmek gerekir. 1946-1964 yılları arasında doğanlar ise bebek patlaması (baby boomers) olarak adlandırılmaktadır. Savaş sonrası dönemin hızlı bir biçimde artan refahı içinde dünyaya gelen (ki bebek patlamasını sağlayan ortam buydu) bu kuşağın üyelerinin en büyük özelliği “fırsatlar çağında” (Bolland & Lope, 2014, s. 14) yaşama şansına sahip olmalarıydı. X kuşağı olarak adlandırılan sonraki kuşak ise 1965-1979 yıllarında doğanları anlatmaktadır.

1970'lerin petro-dolar krizi, işsizlik, enflasyon ortamında ve adalet/eşitlik mücadelesi veren toplumsal hareketlerin içinde büyüyen bu kuşak bir önceki kuşağın sahip olduğu fırsatlardan daha azına sahip olmasına rağmen çok daha ileri bir teknolojiye sahiplerdi. Bu sebeple X kuşağı teknolojiyi etkin şekilde kullanan ancak teknolojiye bağımlı olmayıp geleneksel iletişim araçlarını da tercih eden bir yapı sergilemektedir (Oxford Academic, 2020: 7-8). Sosyal medya kullanımının ise çoğunlukla Twitter, Facebook, LinkedIn ve Instagram platformlarında yoğunlaştığı, kullanım amacı ise yakın çevre ve arkadaşlarla haberleşmek, haber kaynağı olarak kullanmak, ilgi alanlarına yönelik çeşitli içerikleri takip etmek ve profesyonel çevrelerini genişletmektir (Giarla, 2019: 10-13). Türkiye özelinde ise özellikle ideolojik çatışmalara, siyasal krizlere ve 68 kuşağı değişimine tanıklık etmişlerdir. Köklü değişimlere şahit olan X kuşağı, içinde bulunduğu döneme uygun olarak "kuşkucu" özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan bu kuşağın mensupları, giyim, müzik ve yaşayış tarzlarındaki farklılıklarıyla karakterize edilen yanı sıra ani siyasi çıkışlar yapan, bağımsız, çalışkan ve şüpheli kişiler olarak tanımlanmaktadır. (Çetin Aydın ve Başol, 2014: 3). 1980-1994 doğumlu Y kuşağı ise Bilişim Devriminin içinde büyüme şansı yakalamıştır. MTV ve tüm dünyayı saran pop kültüre sahip olarak dünyaya gelen bu kuşağın üyelerinin en büyük özelliği, kendilerini önceki kuşakların ancak romanlarda ve filmlerde tasavvur ettikleri teknolojilere ve teknolojik araç ve imkanlara (internet, cep telefonu, gelişmiş uydular vs.) sahip bir dünyada bulunmalarıdır. Dolayısıyla Y kuşağının belirgin özelliği teknolojiyle iç içe olmaları ve bunu gerek iş yaşamına gerekse sosyal hayata taşıyor olmalarıdır (Jorgensen, 2003: 43; Oxford Academic: 2020: 8-9). Nitekim "Generational Social Media: How Social Media Influences The Online And In-Person Relationships Of Gen X, Gen Y And Gen Z" başlıklı araştırmanın bulgularına göre Y kuşağı kişisel ve profesyonel yaşamlarını sürdürmek ve yanı sıra politik ve toplumsal konulara ilişkin görüşlerini ifade etmek için aktif olarak sosyal medyayı kullanmaktadırlar (Giarla, 2019: 12-14, 21). Bu kuşağın mensupları otoriteye direnen, özgürlük duygusunun yüksek olduğu, bireyselliğin ağır bastığı, özgüvenli, içinde buldukları koşullar nedeniyle çabuk tüketen bireyler olarak tanımlanmaktadır (Adıgüzel, Batur ve Ekşili, 2014:174). 1995-2010 doğumlu Z kuşağı üyeleri ise Y kuşağının artık büyük, hantal ve yavaş bulunan teknolojisi yerini çok daha gelişmiş, çok daha hızlı, online-taşınabilir bir teknolojinin aldığı ve hayatın her alanının dijitalleştiği bir dünyada doğmuşlardır. Fiziksel dünya ile dijital dünya arasındaki çizginin ortadan kaybolduğu bu dönemde, Z kuşağı için eğlenceden alışverişe, eğitimden sağlığa, sosyal faaliyetlerden çeşitli sosyal ilişkiler kurmaya kadar "her fiziksel unsurun bir dijital karşılığı bulunmaktadır" (Çavuşoğlu & Yalçın, 2021, s. 1025). Bu sebeptendir ki "Next Generation", "İnternet Kuşağı", "iGen" ya da ".com" gibi farklı isimlerle de anılmaktadır. Genel olarak yaratıcı, işbirliğine yatkın, hedef odaklı ancak sadakat duyguları zayıf, materyalist bireyler olarak karakterize edilmektedirler. (Levickiate, 2010: 173; Çetin ve Karalar, 2016: 161-162). Bununla birlikte içine doğdukları dünyanın, özellikle dijital versiyonunun sağladığı çok yönlü yapı bu kuşağın kapsayıcılığa ve çeşitliliğe önem verir bir duruş sergilemesini sağlamakla birlikte çeşitli konulara ilişkin görüşlerini ise özellikle sosyal medya aracılığıyla ifade ettikleri görülmektedir (Oxford Academic, 2020: 9, 14-15). Son olarak, 21. Yüzyıl çocukları olarak isimlendirilen ve özellikle 2010 sonrası nesli kapsayan kuşak ise Alfa Kuşağı olarak isimlendirilmektedir (Kayıkçı & Bozkurt, 2018, s.55-56).

SEÇMEN DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

Seçmenlerin hangi unsur ya da unsurları göz önüne alarak oy kullandığına ilişkin çalışmaların uzun yıllardır devam ettiği ve çeşitli yaklaşımların literatüre kazandırıldığı bilinmektedir. Oy kullanma davranışına ilişkin çalışmalar çeşitlilik gösteriyor olsa da özellikle üç yaklaşım literatürde öne çıkmakta ve birçok çalışmayı şekillendirmektedir. Bu yaklaşımlar Columbia Ekolü olarak da anılan *Sosyolojik Yaklaşım*, Michigan Ekolü olarak da bilinen *Sosyo-Psikolojik Yaklaşım* ve *Rasyonel Tercih Yaklaşımı*'dir.

Sosyolojik Yaklaşım

1940'lı yılların başında Columbia Üniversitesi araştırmacıları ve Paul Lazarsfeld tarafından yapılan araştırmayla alana kazandırılan *Sosyolojik Yaklaşım*a göre oy verme davranışının temel belirleyeni bireyin içinde bulunduğu sosyal yapı oluşturmaktadır. Buna göre oy verme davranışı bireysel bir karardan ziyade kolektif bir sürecinin sonucudur ve seçmen özellikle dahil olduğu sosyal çevrenin, sosyal statünün ve kültürün etkisiyle, bu yapıyı paylaştığı kişilerle benzer eğilimde oy kullanma davranışını belirlemektedir. Oy verme davranışı bir grup etkisi ya da kararı olarak değerlendirildiğinden dolayı kanaat önderlerinin, grup liderinin ya da bireyin kendini ait hissettiği sosyal çevredeki önde gelen kişilerin tercih sürecinde etkili olduğu var sayılmaktadır (Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet, 1944, ss. 137-153). Ancak burada şunu belirtmek gerekir ki oy verme davranışında etkili olduğu öne sürülen grup etkisi her zaman çok üyeli geniş bir yapıya karşılık gelmemekte, özellikle Türkiye gibi toplumlarda aile, geniş aile, akrabalık ilişkileri ya da aşiret gibi yapılanmalara da karşılık gelebilmektedir. Sosyolojik yaklaşımın öne sürdüğü diğer önemli unsurlar ise parti ya da adaya olan bağlılık, kır-kent ayrımının etkili olduğu yerleşim yeri, sosyo-ekonomik durum, sosyal statü, eğitim, meslek, etnik grup ve inanç şeklinde sıralanmaktadır (Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet, 1944, ss. 16-27).

Sosyo-Psikolojik Yaklaşım

1950'li yıllarda ise Michigan Üniversitesi araştırmacıları ve Angus Campbell tarafından literatüre kazandırılan *Sosyo-Psikolojik Yaklaşım* ise temelde Sosyolojik Yaklaşımın kolektif oy kullanma görüşüne bir eleştiri olarak ortaya çıkmış ve oy verme davranışının bireysel tercih süreciyle şekillendiği görüşü çerçevesinde geliştirilmiştir. Sosyolojik unsurların yanı sıra psikolojik unsurların da oy verme davranışında belirleyici olduğunu ve psikolojik unsurların başında ise parti bağlılığının ya da özdeşliğinin geldiği öne sürülen temel argümanlardır. Öyle ki sosyo-psikolojik yaklaşım aynı zamanda parti özdeşliği yaklaşımı olarak da bilinmektedir. Bu yaklaşıma göre bireyin siyasal eğilimi oy kullanma yaşına gelmeden önce yine sosyal çevre, aile ya da dahil olunan grubun siyasal kültürü dolayısıyla şekillenmekte yanı sıra psikolojik unsurlar bağlamında siyasal aidiyet arayışı kişiyi bir partiye sempati, bağlılık ya da özdeşleşme duygusuna kadar götürebilmektedir (Heywood, 2007: 274). Dolayısıyla bu yaklaşım oy verme davranışını, bireyin siyasal toplumsallaşma sürecini de içine alacak şekilde daha geniş bir perspektifte ve psikolojik alt unsurları da dahil ederek açıklamaya çalışmaktadır.

Bununla birlikte her ne kadar sosyolojik yaklaşıma bir eleştiri olarak ortaya çıkmış olsa da sosyolojik unsurların tamamını reddetmemekte, ancak oy kullanma davranışını bireysel bir tercih süreci olarak ele almaktadır. Bu bağlamda sosyolojik yaklaşımın da belirleyici unsurları arasında olan aile, sosyal çevre, grup üyeliği gibi hususları tercihi belirleyen unsurlar arasında değerlendirmektedir. Bununla birlikte parti kimliği/özdeşliği, politika ve adaylara yönelik tutumlar, ait olunan grubun çıkarları ve erken siyasal toplumsallaşma unsurlarının oy verme davranışında belirleyici olduğu savunulmaktadır. Nitekim 2021 yılında *Frontiers in Psychology* dergisinde yayımlanan “The Socio-Psychology Factors Affecting the Voting Behaviour of the Postgraduate Politics Students: A Q-Methodology Study” başlıklı çalışmada sosyo-psikolojik unsurların seçmen davranışı üzerindeki etkisi araştırılmış ve duygusal faktörlerin, aile ve yakın çevrenin ve politik kimliğin oy verme davranışında önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Gökçe & Alkan, 2021: 5-8). Benzer şekilde Fiske ve Kinder tarafından 2020 yılında yayımlanan “The Next Political Psychology of Voting” başlıklı çalışma sonucunda sosyal kimliğin, politik kimliğin ve grup bağlılığının bir partiye olan aidiyet duygusunu önemli ölçüde etkilediği ve dolayısıyla oy verme davranışını şekillendirdiği görülmüştür (Fiske & Kinder, 2020: 11-14).

Rasyonel Tercih Yaklaşımı

1957 yılında Anthony Downs tarafında yayınlanan “*An Economic Theory of Democracy*” adlı çalışmasıyla literatüre kazandırılan *Rasyonel Tercih Yaklaşımı*, adından da anlaşılacağı üzere sosyolojik ya da psikolojik unsurlardan ziyade somut, rasyonel gerçeklerin bireyin oy verme davranışında belirleyici olduğunu savunmaktadır. İktisadi alanda fayda-maliyet analizi yapan rasyonel bireyin, bu tutumunu politik alanda da sürdüreceği ve oy kullanma davranışında da aynı şekilde bir yöntem gözeteceği düşüncesi bu yaklaşımın temel dayanağını oluşturmaktadır (Downs, 1957, ss.4-7). Buna göre seçmen, oy kullanma davranışını bireysel fayda ve çıkar üzerinde şekillendirmekte, geçmiş eylem ve uygulamaları değerlendirerek stratejik bir tercihte bulunmaktadır. Tercih sürecini ise öncelikle bireysel fayda, parti ve adayların geçmiş eylem ve politikaları, politik konjonktür, yönetim kabiliyeti, ekonomik performans ve çeşitli konulara ilişkin parti ya da adayların yaklaşımları gibi somut unsurlar belirlemektedir (Downs, 1957, ss. 38-45, 49-50; Akgün, 1999, ss.62-63).

Tablo 1: Siyasal Tercih Yaklaşımlarına Göre Oy Verme Davranışlarında Etkili Olan Unsurlar

Siyasal Tercih Yaklaşımlarına Göre Oy Verme Davranışında Etkili Olan Unsurlar	
Sosyolojik Yaklaşım	Aile Etkisi
	Grup Üyeliği
	Parti bağlılığı
	Grup odaklı kolektif oy verme
	Yerleşim Yeri- Coğrafi Unsurlar (Kır-Kent)
	Sosyal Bölünmeler/Ayrışmalar
	Sosyo-Ekonomik Durum
	Sosyal Sınıf- Sosyal Statü
	Eğitim

	Meslek
	Dini Sadakat- İnanç
	Etnik Grup
	Kanaat Önderleri
Sosyo-Psikolojik Yaklaşım	Aile Etkisi
	Grup Üyeliği
	Parti Kimliği / Partiyle Özdeşleşme
	Bireysel Tercih Süreci
	Adaylara Yönelik Tutumlar
	Politikalara Yönelik Tutumlar
	Ait Olunan Grubun Çıkarlarına Yönelik Tutumlar
Rasyonel Tercih Yaklaşımı	Erken Siyasal Sosyalleşme
	Bireysel Çıkar ve Beklentiler
	Sonuç Odaklılık
	Politik Konjonktüre Göre Oy Verme
	Bireysel Tercih Süreci
	Geçmişten Çıkarım Yapma
	Bilgi Temelli Oy Verme
	Parti ve Adayların Geçmiş Politika ve Eylemlerinin Değerlendirilmesi
	Somut Unsurların Dikkate Alınması (Ekonomik Performans, Yönetim Kabiliyeti, Çeşitli Konulara Yaklaşımlar, vs.)
	Stratejik Oy Kullanma

Kaynak: Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada, her üç kuşağın oy kullanma davranışları analiz edilerek aralarındaki benzerlikler ve farklılıkların ortaya konulması hedeflenmiştir. Bununla birlikte oy verme davranışına ilişkin yaklaşımlarla, kuşakların oy verme sürecinde dikkate aldıkları unsurlar karşılaştırılmış ve böylelikle kuşak çalışmalarıyla, seçmen davranışlarını analiz eden yaklaşımların karşılıklı sağlaması yapılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple literatürde oy kullanma davranışına ilişkin öne çıkan sosyolojik yaklaşım, sosyo-psikolojik yaklaşım ve rasyonel tercih yaklaşımının ayırt edici özellikleri göz önüne alınarak kod haritası oluşturulmuştur. Bu yaklaşımlara ek olarak katılımcıların oy verme davranışının daha net anlaşılabilmesi adına beş ayrı kod; aileden etkilenmeme, çevreden etkilenmeme, oy verilen partiyi değiştirme, aileyle birlikte oy verme ve ideoloji ilave edilmiştir.

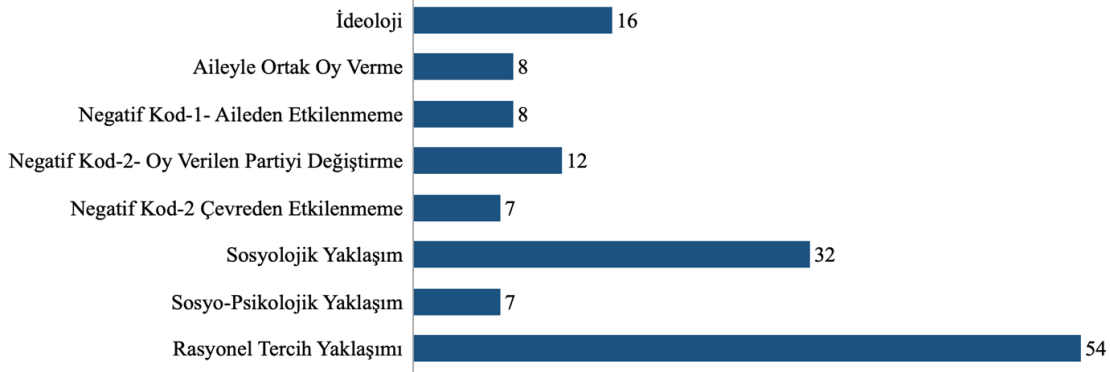
Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiş olup, görüşmeler yarı yapılandırılmış mülakat yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini X-Y-Z kuşakları oluşturduğundan dolayı her kuşağa karşılık gelecek örneklem sayısı 8 olarak belirlenmiş olup, toplam 24 katılımcı ile görüşülmüştür (X kuşağı 8 katılımcı, Y kuşağı 8 katılımcı ve Z kuşağı 8 katılımcı). Çalışma bir vakıf üniversitesi personeli (akademik ve idari) ve öğrencileriyle (önlisans, lisans ve lisansüstü) gerçekleştirilmiş olup, araştırmanın analizinde MAXQDA 2022 nitel veri inceleme yazılımı kullanılmıştır.

Bununla birlikte katılımcılarla yapılan görüşmeler, 2023 yılı Mayıs ayında Cumhurbaşkanlığı ve 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinin gerçekleşmiş olmasından dolayı oy verme eğilimlerinin netlik kazanacağı düşünüldüğünde, Nisan ve Mayıs aylarında gerçekleştirilmiştir.

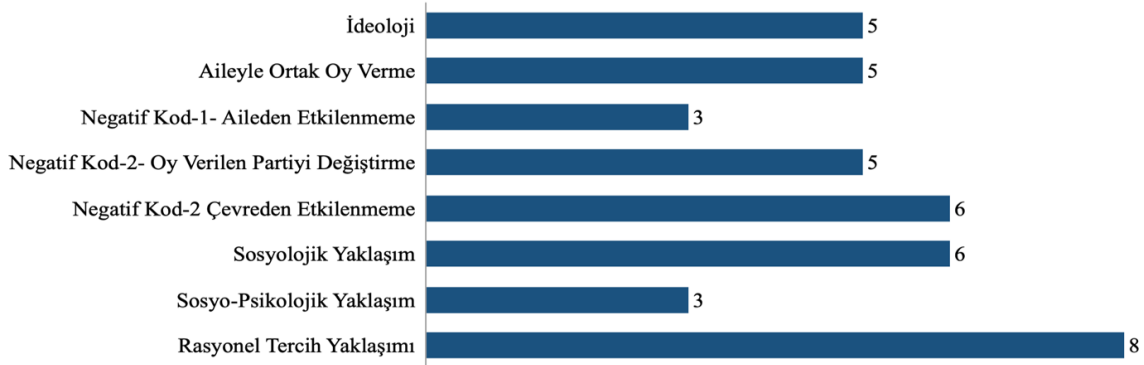
BULGULAR

Öncelikle X kuşağı ile yapılan görüşmelere bakıldığında katılımcıların özellikle rasyonel tercih yaklaşımı bağlamında oy kullandıkları ancak yanı sıra belirli alt unsurlar çerçevesinde sosyolojik yaklaşıma ilişkin de eğilim gösterdikleri anlaşılmıştır (Bkz. Tablo 2. ve Tablo 3.). Bununla birlikte X kuşağı katılımcıları için ideolojik görüşün de tercih sürecinde belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Diğer taraftan her ne kadar çevre ve aile etkisinin oy verme davranışında belirleyici olmadığı ifade edilmiş olsa da aileyle birlikte oy verme, konsensüs oluşturma ya da fikir alışverişinde bulunma gibi hususların etkisi yapılan görüşmelerde anlaşılmıştır. Örneğin X kuşağı katılımcılarından neredeyse hiçbiri “*Oy kullanma davranışınızda genel olarak etkili olan unsurlar nelerdir?*” sorusunu yanıtlarken aileyi belirtmemiştir ancak diğer taraftan “*Ailenizle aynı partiye mi oy vereceksiniz?*” sorusuna katılımcıların çoğunluğu olumlu yanıt vermiştir. Aileyle ortak oy verme, kodlu bölümler frekansında sekiz defa kodlanmış, belge temelli frekansta ise beş ayrı belgede kodlanmıştır. Bu bağlamda yapılan görüşmeler çerçevesinde X kuşağı oy kullanma davranışında aile unsurunun öne çıktığı söylenebilmektedir.

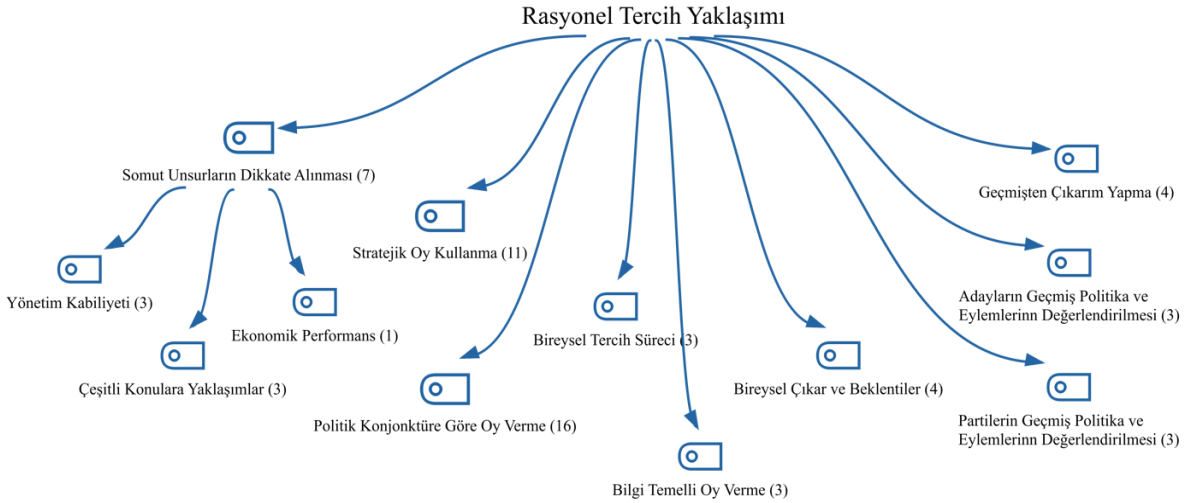
Tablo 2: X Kuşağı Oy Verme Davranışı Kodlu Bölümler Temelli Frekans Tablosu

Tablo 3. X Kuşağı Oy Verme Davranışı Belge Temelli Frekans Tablosu

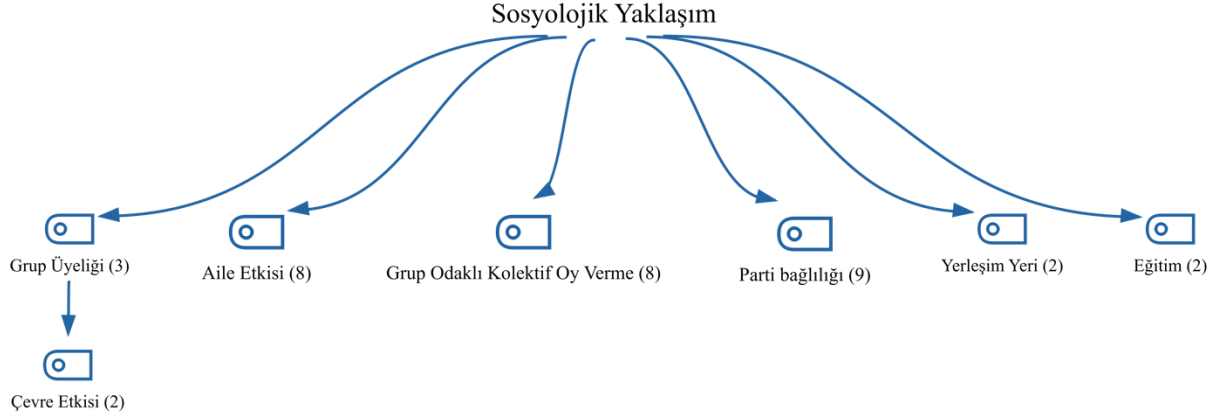

X kuşağı için rasyonel tercih yaklaşımı çerçevesinde oy kullanma davranışının ağırlıklı olarak politik konjontür, stratejik oy kullanma ve somut unsurlar (yönetim kabiliyeti, ekonomik performans ve adalet, demokrasi, sosyal politika gibi çeşitli konulara ilişkin yaklaşımlara) bağlamında şekillendiği görülmektedir (Bkz. Şekil 1). Yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğunluğu, özellikle bu seçim sürecinde, politik konjontür gereği stratejik oy kullanma tercihinde bulunduğunu belirtmişlerdir. Örneğin X-K-2 kodlu katılımcı “*Oy kullanma davranışınızda genel olarak etkili olan unsurlar nelerdir?*” sorusunu “*oy potansiyeli nedeniyle*” şeklinde yanıtlarken, X-E-2 kodlu katılımcı “*ideoloji ve siyasi konjontür*” şekilde yanıtlamıştır. X-K-4 kodlu bir diğer katılımcı ise normalde göz önüne aldığı unsurların “*bu dönemde geçerli olmadığını, tamamıyla stratejik*” davrandığını belirtmiştir. Diğer taraftan rasyonel tercih yaklaşımının diğer belirleyici unsurlarının ise genel olarak politik konjontür ve stratejik oy kullanmayı destekleyici alt sebepler bağlamında göz önüne alındığı görülmektedir.

Şekil 1: X Kuşağı Rasyonel Tercih Yaklaşımı

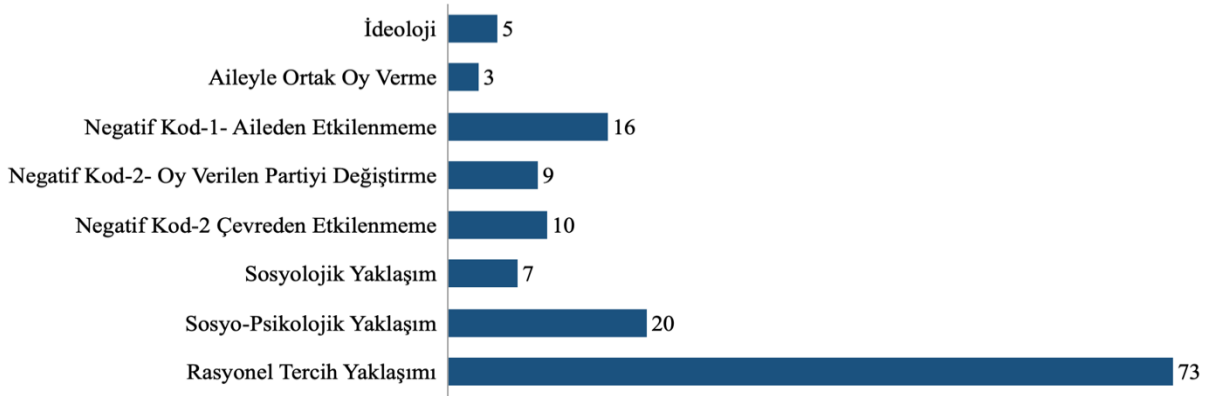
Sosyolojik yaklaşım bağlamında ise özellikle ailenin etkili olduğu görülmektedir (Bkz. Şekil 2.). X kuşağı katılımcılarının büyük çoğunluğunun ailesiyle aynı eğilimde olduğu ya da ortak karar vererek oy kullandığı görülmektedir. Örneğin X-E-3 olarak kodlanan katılımcı oy kullanma davranışında aile etkisine ilişkin olarak “*(...) seçim öncesinde aile meclisi toplanır ve memleketimiz Elazığ için bir yol haritası çizerek diğer aileler ile paylaşılır*” ifadesini kullanmıştır. Bir diğer katılımcı ise “*Oy kullanma davranışında hangi unsurlar etkili?*” sorusunu “*aile, çevre, parti bağlılığı*” şeklinde yanıtlamıştır. Aile etkisiyle bağlantılı olara grup odaklı kolektif oy verme davranışının da özellikle X kuşağında etkili olduğu görülmektedir. Son olarak sosyolojik yaklaşım bağlamında parti bağlılığının da X kuşağı için önem arz ettiği anlaşılmaktadır.

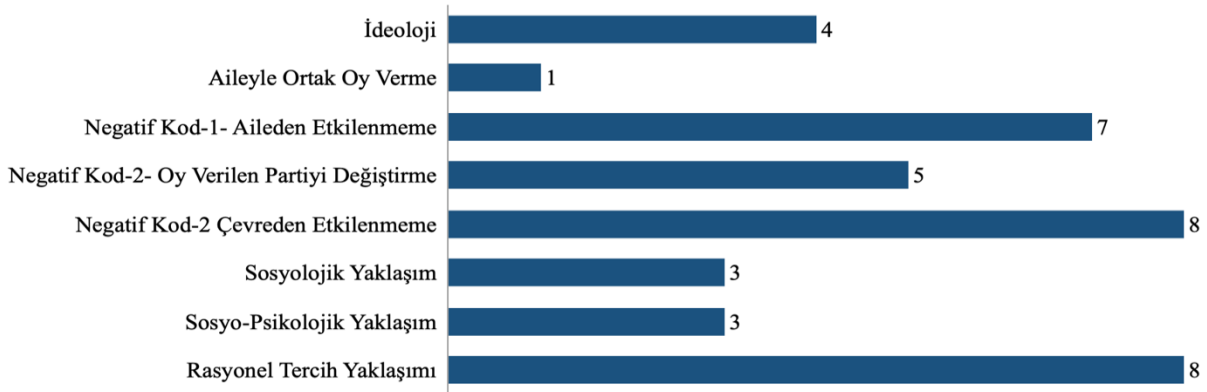
Şekil 2: X Kuşağı Sosyolojik Yaklaşımı

Y kuşağı katılımcılarıyla yapılan görüşmelerde özellikle rasyonel bir tercih sürecinin hakim olduğu, aileden ya da çevreden etkilenmenin neredeyse hiç görülmediği, oy verilen partinin değiştirilmesi hususunda ise çekimser davranılmadığı anlaşılmıştır. Aileden etkilenmeme ve çevreden etkilenmeme konularının özellikle belirtilmiş olması, bireysel bir tercih sürecinin ağırlıkta olduğunu bu bağlamda Y kuşağı için sosyolojik unsurların çok az etkili olduğunu göstermektedir (Bkz. Tablo 4. ve Tablo 5.). Y Kuşağı Kodlu Bölümler Temelli Frekans Tablosu'na bakıldığında rasyonel tercih yaklaşımına karşılık gelen unsurların 73 defa kodlandığı, yanı sıra aileden ve çevreden etkilenmeme unsurlarının sırasıyla 16 ve 10 defa kodlandığı görülmektedir. Bu bağlamda oy kullanma davranışında her ne kadar sosyolojik yaklaşıma karşılık gelen kimi unsurların etkisini olduğu söz edilebilse de ağırlıklı olarak rasyonel bir değerlendirme sürecinin hakim olduğu söylenebilmektedir.

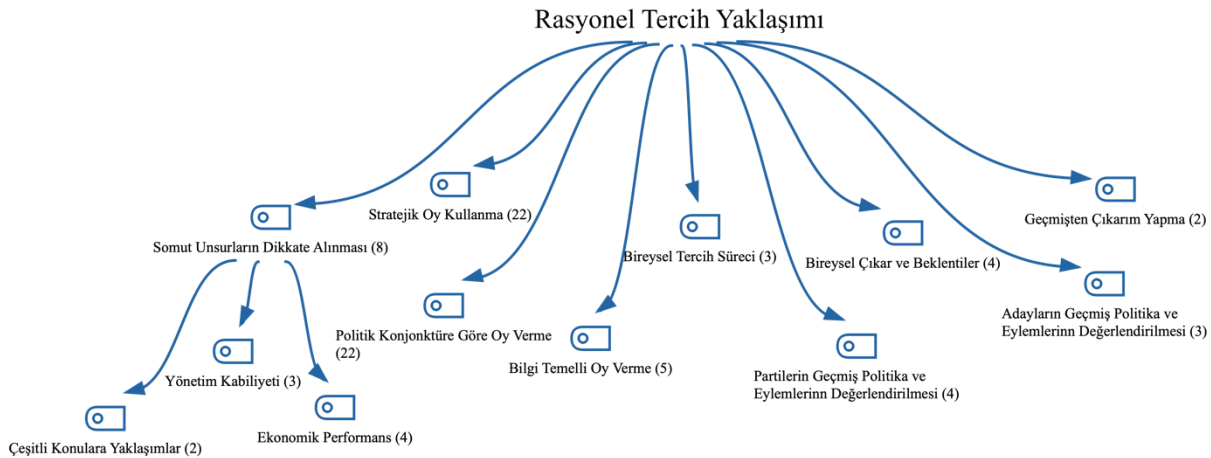
Tablo 4: Y Kuşağı Oy Verme Davranışı Kodlu Bölümler Temelli Frekans Tablosu

Tablo 5: Y Kuşağı Oy Verme Davranışı Belge Temelli Frekans Tablosu

Rasyonel tercih yaklaşımı alt unsurları bağlamında özellikle politik konjonktürün, politik konjonktürle bağlantılı olarak stratejik oy verme davranışının ön plana çıktığı anlaşılmaktadır (Bkz. Şekil 3.). Y kuşağı katılımcılarının tamamının seçim sürecinde stratejik oy kullanma davranışı sergiledikleri, bu eğilimi ise özellikle politik konjonktür ve sonrasında kişi ve partilerin yönetim becerisi, ekonomik performansı, adalet, demokrasi ve çeşitli politikalar bağlamındaki somut unsurları göz önüne alarak destekledikleri görülmektedir. Diğer taraftan sosyolojik ya da sosyo-psikolojik unsurların ise neredeyse hiç etkili olmadığı anlaşılmaktadır.

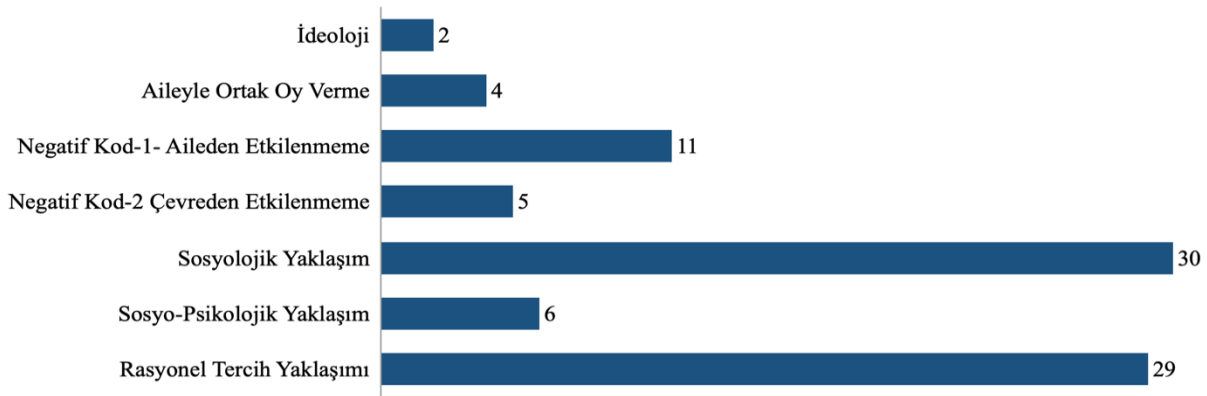

Şekil 3: Y Kuşağı Rasyonel Tercih Yaklaşımı

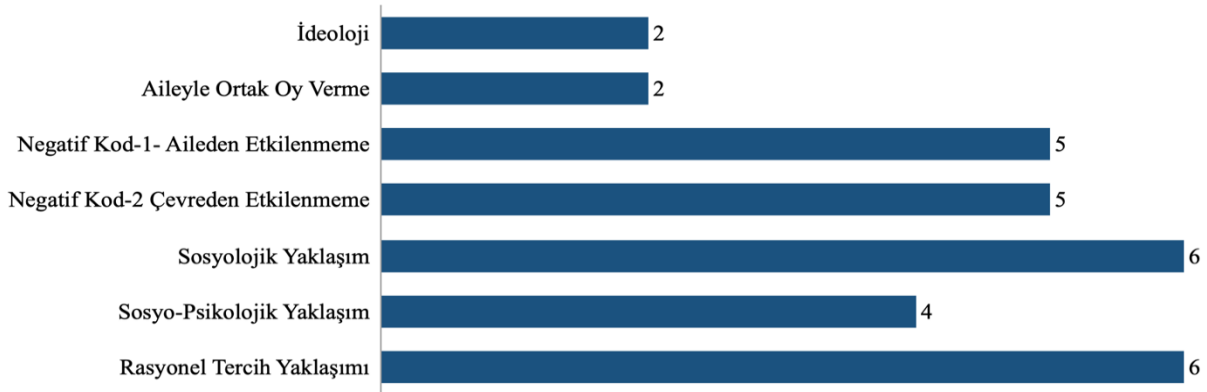
2023 seçimlerinde özellikle merak edilen Z kuşağına bakıldığında ise daha karmaşık bir tablo karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Tablo 6. ve Tablo 7.). Oy verme yaklaşımları bağlamında Z kuşağının tercih sürecinde sosyolojik unsurların ve yanı sıra belirli rasyonel gerekçelerin aynı anda etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte genel olarak bakıldığında Z kuşağı katılımcıları oy verme davranışında bireysel tercihte bulunma yönünde eğilim gösterildiklerini bu sebeple özellikle aile etkisinin kendi tercihlerinde düşük bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir.

Ancak diğer taraftan aile ile ortak bir karar doğrultusunda oy vereceğini ya da çok fazla bilgisi olmadığı için bu süreçte ailesinin eğilimine göre tercihte bulunacağını belirten katılımcılar da bulunmaktadır. Örneğin Z-E-1 şeklinde kodlanan katılımcı “*Ailenizde herkes aynı partiye mi oy verir yoksa farklı partiye oy veren kişiler var mıdır?*” sorusuna “*Çekirdek ailede hepimiz aynı partiye oy veriyoruz ama geniş aileyi bilemiyorum.*” şeklinde yanıtlarken, “*Ailenizle aynı partiye mi oy vereceksiniz?*” sorusuna “*Büyük olasılıkla bireysel tercih yapacağız.*” şeklinde yanıtlamıştır. Z-K-1 şeklinde kodlanan katılımcı ise “*Ailenizle aynı partiye mi oy vereceksiniz?*” sorusuna “*Büyük ihtimalle aynı partiye oy vereceğiz*” şeklinde yanıtlamıştır. Ancak diğer taraftan örneğin Z-E-3 olarak kodlanan katılımcı aynı soruyu “*Farklı partiye oy vereceğim*” şeklinde yanıtlamıştır. Bu bağlamda özellikle aileden etkilenme/etkilenmeme unsurunun göreceli olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde çevreden etkilenme hususunun da tercih süreçlerinde belirleyici olmadığı katılımcılar tarafından ifade edilmesine rağmen görüşmenin ilerleyen süreçlerinde arkadaş çevresine, sosyal medyaya ya da ikamet edilen yerin siyasi eğilimine göre tercihte bulunacağını belirten katılımcıların olduğu görülmektedir.

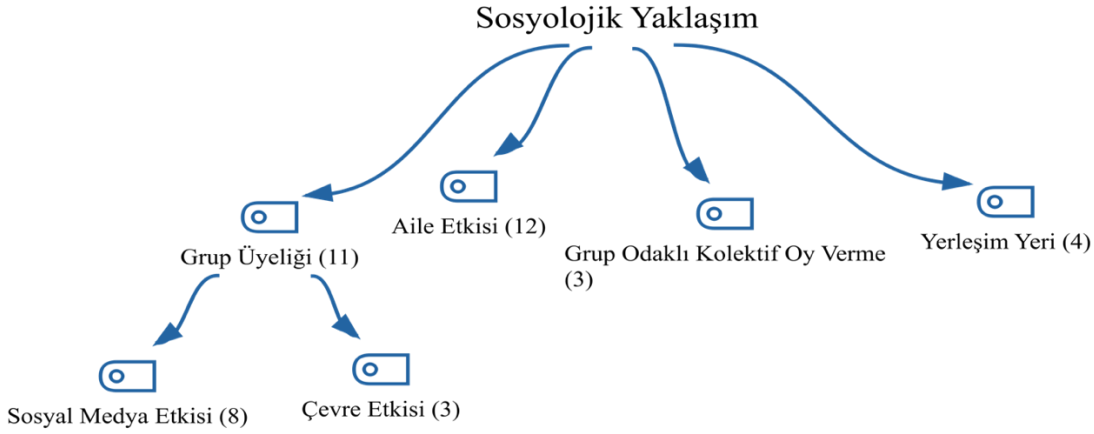
Tablo 6: Z Kuşağı Oy Verme Davranışı Kodlu Bölümler Temelli Frekans Tablosu

Tablo 7: Z Kuşağı Oy Verme Davranışı Belge Temelli Frekans Tablosu

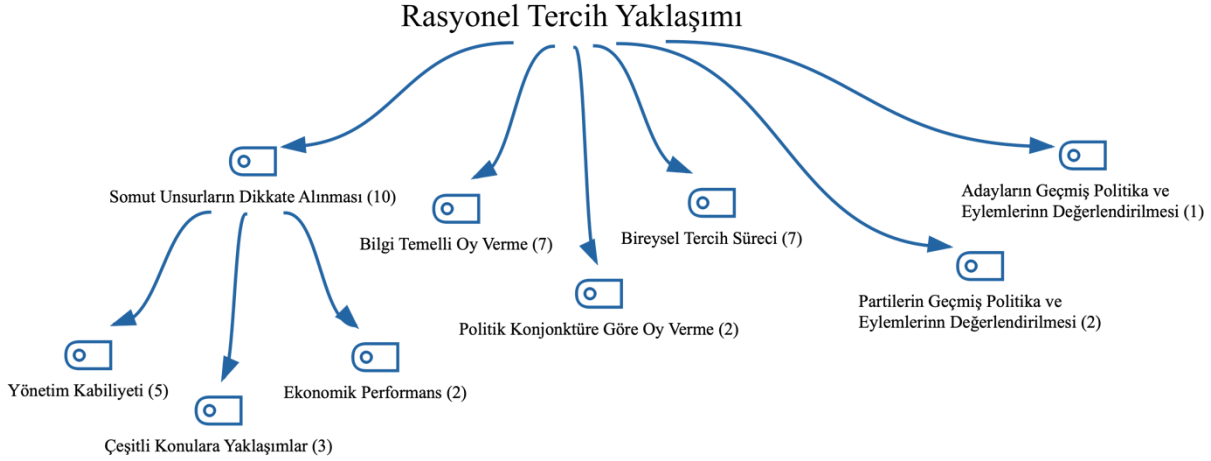
Sosyolojik yaklaşım çerçevesinde bakıldığında tercih sürecinde aile etkisinin ve grup üyeliğinin öncelikli etkiye sahip olduğu, ilgili yaklaşımın diğer belirleyici unsurlarının ise neredeyse hiç etkili olmadığı anlaşılmaktadır (Bkz. Şekil 5.). Bununla birlikte ailenin etkisinin göreceli olduğu, kimi katılımcılar için ağırlıklı bir etkiye sahip iken, diğer kimi katılımcılar için herhangi bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Z kuşağı için doğrudan sosyolojik unsurlar bağlamında bir tercih sürecinin vuku bulduğunu söylemek oldukça zor görülmektedir.

Şekil 4: Z Kuşağı Sosyolojik Yaklaşımı

Rasyonel Tercih yaklaşımının belirleyici unsurlarının ise Sosyolojik Yaklaşımına göre daha etkili olduğu görülmektedir. Öncelikle X ve Y kuşağından farklı olarak Z kuşağı katılımcılarının stratejik oy verme eğiliminin hiç olmadığı, politik konjonktürün ise çok az etkili olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde partilerin ya da adayların geçmiş politika ve eylemleri de tercih sürecinde sınırlı bir etkiye sahiptir. Ancak diğer taraftan bilgi temelli oy verme ve bu bağlamda çeşitli somut unsurları dikkate alma eğilimi belirleyici olmaktadır. Temel bilgi kaynağının ise öncelikle sosyal medya olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. Şekil 4.). Z kuşağı için aynı zamanda mitingler, internet ve kamuoyu araştırmalarının da dikkate alınan unsurlar arasında olduğu görülmektedir. Birçok katılımcı sosyal medyanın, internetin ve kamuoyu araştırmalarını dikkate aldıklarını ifade etmiştir. Örneğin Z-K-2 olarak kodlanan katılımcı oy verme davranışında etkili olan unsurları "*Kamuoyu, aile çevresi etkiliyor fakat o kadar etkilemiyor, bir de internet, sosyal medya. Sosyal medyada yayınlanan kamuoyu araştırmaları ve yorumlar. Mitingler.*" şeklinde sıralarken, Z-K-1 olarak kodlanan katılımcı "*Ailem, internet ve sosyal medya etkili oluyor.*" şeklinde ifade etmiştir. Bununla birlikte Z kuşağı katılımcılarının hemen hepsinin bilgi temelli oy verme eğiliminde olduğu ve somut unsurları ve beklentilerini dikkate aldığı anlaşılmaktadır. Örneğin Z-E-3 olarak kodlanan katılımcı "*Oy kullanma davranışında sizce en etkili unsur/unsurlar nedir? Oy kullanma davranışında ne etkili olmalı?*" sorusuna "*Körü körüne bağlılık olmamalı, araştırılmalı, vaatleri göz önünde bulundurulmalı, partinin geçmişi araştırılmalı, o partinin istediğin hayat tarzını iyi ya da kötü yönde etkileyip etkilemeyeceği değerlendirilmeli*" şeklinde yanıtlarken Z-K-2 olarak kodlanan katılımcı hem Z kuşağını hem de kendi oy verme sürecinin değerlendirerek "*(Z kuşağı için) aileyi dinleyeceklerini düşünmüyorum.*"

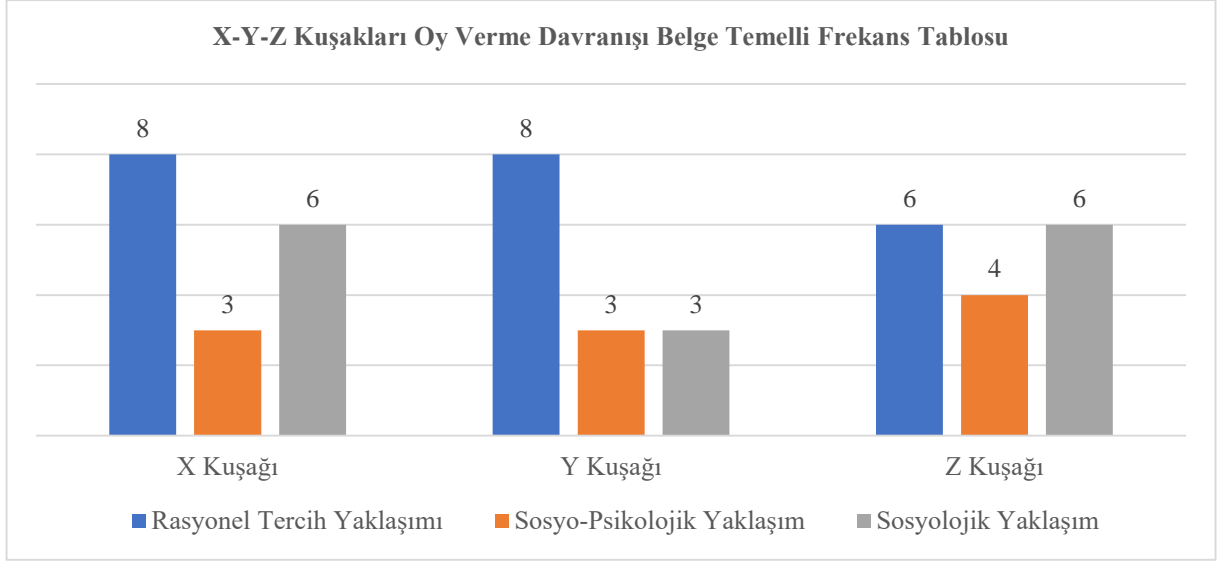
Sosyal medya ve çevre yönlendirici oluyor. Eskisi gibi değil, araştırıp öğrenip oy vereceklerdir. Ben de bu sene bilinçlenmeye başladım. Sosyal medyadan, kamuoyundan, çevreden öğreniyoruz. (Kendisi için) Kamuoyu ve çevre etkiliyor. Ailem bana karışmıyor. Sosyal medya ve etrafa bakarak biraz da okuyarak karar verirdim” şeklinde yanıtlamıştır.

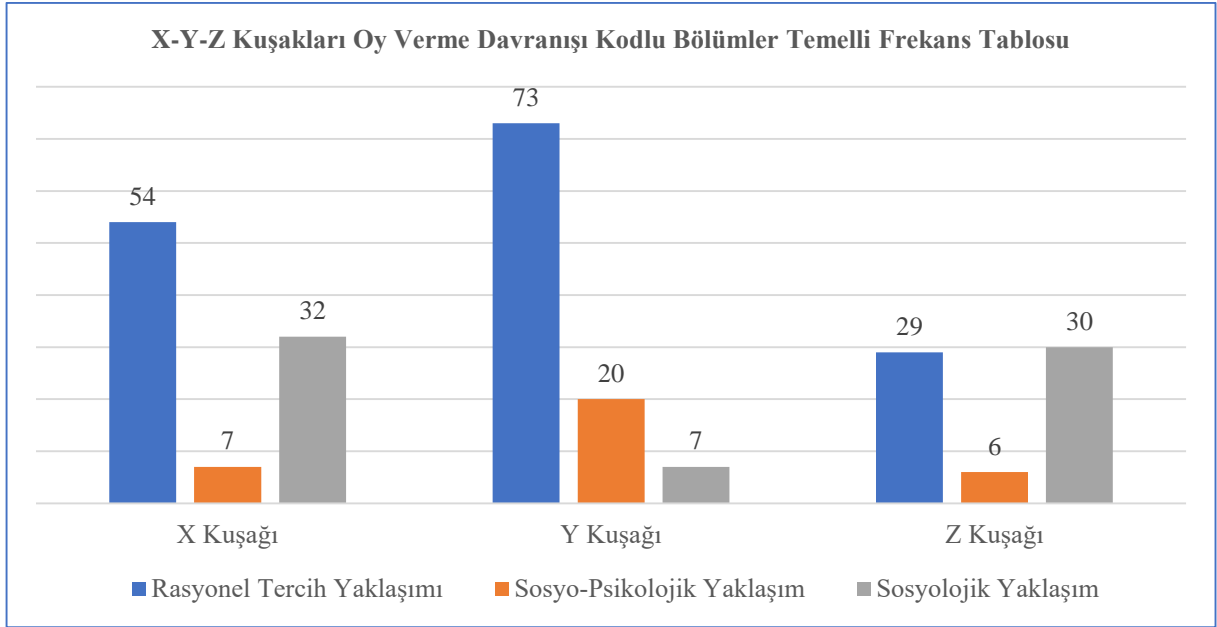
Şekil 5: Z Kuşağı Rasyonel Tercih Yaklaşımı

Son olarak X-Y-Z kuşakları karşılaştırıldığında, X kuşağı katılımcıları tarafından oy verme davranışında rasyonel unsurlar bağlamında bir süreç izlendiği ifade edilmiş olsa da özellikle aile etkisinin ve parti bağlılığının belirleyici olduğu, bu iki unsurla paralellik arz etmesiyle rasyonel unsurların daha etkili hale geldiği yapılan görüşmelerde anlaşılmıştır. Y kuşağı katılımcılarının ise ağırlıklı rasyonel unsurlar bağlamında oy verme davranışını şekillendirdiği, sosyolojik ve özellikle sosyo-psikolojik unsurların ise çok sınırlı etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Z kuşağı katılımcılarına bakıldığında ise hem sosyolojik hem de rasyonel unsurların bir arada değerlendirmeye çalışıldığı, aile ve çevre etkisinin ağırlıkta olmasına rağmen somut unsurlara ve bilgiye dayalı bireysel bir tercih süreci geliştirmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Aile ve çevrenin etkisi, yerleşim yerinin siyasi kültürü ve sosyal medyanın temel bilgi kaynağı olarak kullanılması sosyolojik alt unsurlara tekabül ederken, bilgi temelli oy verme, somut unsurların dikkate alınması ve bireysel tercih süreci rasyonel unsurlara işaret etmektedir. Ancak burada belirtilmelidir ki sosyal medyanın temel bilgi kaynağı olması, bilgi temelli oy kullanma davranışının, doğru bilgiye erişimin eksikliği bağlamında, güdük noktasını oluşturmaktadır. Benzer şekilde politik konjonktürün, parti ve adayların siyasi ve ekonomik performanslarının sosyal medya kaynağı bağlamında değerlendirilmeye çalışılması, aynı soru işaretini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla rasyonel unsurları sosyolojik temelde değerlendirme çabasıyla dolayısıyla Z kuşağı oy verme davranışının daha çok sosyolojik unsurlar bağlamında şekillendiği ifade edilebilir.

Tablo 8: X-Y-Z Kuşakları Oy Verme Davranışı Belge Temelli Frekans Tablosu

Tablo 9: X-Y-Z Kuşakları Oy Verme Davranışı Kodlu Bölümler Temelli Frekans Tablosu

TARTIŞMA VE SONUÇ

Her ne kadar kuşaklar net çizgilerle birbirlerinden ayrılmasalar da her bir kuşağın içine doğdukları dönemin siyasi ve ekonomik konjonktürü, toplumsal yapı ve kurumları, teknolojik imkanları ve bu imkanlara erişim olanakları, sosyal ilişkilerin niteliği vs. gibi unsurlar, kuşaklar arası birtakım spesifik ve ayırıcı özelliklerin belirlenebilmesine olanak sağlayabilmektedir. İçinde bulunduğumuz dönem itibariyle belki de bunun herkes tarafından gözlemlenebilecek ve yadsınamayacak en net göstergesi “Next Generation”, “İnternet Kuşağı”, “iGen”, “.com” gibi farklı isimlerle anılan Z kuşağının neredeyse tamamen dijitalleşen bir dünyaya doğmuş olmasıdır. Her bilgiye saniyeler içinde ulaşılabilirdiği, sosyal ilişkilerin sanal dünyaya kaydığı, kimlik çalışmalarına “dijital kimlik” kavramının dahil edildiği, dijitalleşmiş bir sosyal çevrenin hakim hale geldiği ve bireylerin her gün sosyal medya üzerinden kendilerini ifade olanağı bulduğu -ki bu durum kamusal alan tanım ve içeriğinde bir paradigma değişimini de beraberinde getirmiştir- bir dönemin içinde büyüyen Z kuşağı üyelerinin, sosyal medyayı temel bilgi kaynağı olarak kabul etmesi ya da dijital alanda sınırlı tuttuğu sosyal ilişkilerini derinleştirme ihtiyacı duymaması çok da şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla alan yazında, kuşak araştırmalarına yönelik eleştirel çalışmalar olsa da tarihsel süreçte, içinde bulunulan dönemin sahip olduğu kimi özelliklerin dönemin “normali” haline geldiği ve bunun kuşakları anlama noktasında önemli bir argüman teşkil ettiği bir gerçektir. Bu çalışma açısından kuşakların oy kullanma sürecinde ele aldığı, değerlendirdiği ve etkilendiği rasyonel, sosyal ya da psikolojik unsurların anlaşılabilmesi bir üst basamakta siyasal alana katılım ihtiyacı, araçları ve niteliği hakkında ve en üst düzeyde ise siyasal sosyalleşme süreci hakkında fikir sahibi olunmasına olanak vermiş yanı sıra yeni çalışmalar için yol gösterici olmuştur.

Öncelikle çalışmanın çıktılarına bakılacak olursa, kuşaklar arasında özellikle X kuşağının oy kullanma davranışında sosyolojik unsurların, diğer kuşaklara nazaran, daha belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Sosyolojik yaklaşımın belirleyicileri arasında özellikle aile, sosyal çevrenin etkisi bağlamında grup odaklı kolektif oy verme ve parti bağlılığı unsurlarının X kuşağı için oy verme sürecinde etkili olduğu söylenebilmektedir. Söz konusu sosyolojik unsurlar Y kuşağı için neredeyse hiç etkili olmamakta, Z kuşağında ise sınırlı bir etkiye sahip olmaktadır. Bununla birlikte X kuşağı oy kullanma sürecinde rasyonel unsurlar da belirleyici olmaktadır. Özellikle mevcut politik konjonktüre göre stratejik oy kullanma süreci ağırlıklı bir etkiye sahiptir. Diğer taraftan Y kuşağına bakıldığında sosyolojik ya da sosyo-psikolojik unsurların oldukça sınırlı bir etkiye sahip olduğu, daha ziyade rasyonel unsurlara dayalı bireysel bir tercih sürecinin hakim olduğu anlaşılmaktadır. Y kuşağı için politik konjonktüre göre stratejik oy kullanma davranışının ağırlıklı olduğu, yanı sıra yönetim kabiliyeti, çeşitli politik konulara yönelik partilerin yaklaşımları ve iktisadi alandaki performans temel belirleyicilerdendir. Ayrıca aile ve çevre etkisinin oy kullanma sürecinde etkili olmadığı Y kuşağı katılımcıları tarafından özellikle ifade edilen hususlar arasında yer almakta, çoğunlukla bilgi temelli bireysel bir tercih süreci yürütülmeye çalışılmaktadır. Z kuşağına bakıldığında ise daha enteresan bir tablo ile karşılaşılmaktadır.

Öncelikle, Z kuşağı görüşmelerinde hem sosyolojik yaklaşımın hem de rasyonel tercih sürecinin etkili olduğu görülmektedir. Sosyolojik yaklaşım bağlamında aile etkisinin ve sosyal çevrenin ağırlıklı bir etkiye sahip olduğu sonucu çıkarırken, rasyonel tercih yaklaşımı bağlamında bilgi temelli bireysel tercih sürecinin ve somut unsurların dikkate alındığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu bilgiye dayalı bireysel bir değerlendirmeyle oy kullanacağını belirtirken aynı zamanda aile ve çevrenin de tercihlerinde etkili olacağını belirtmişlerdir. Bununla birlikte politik süreçlere ilişkin temel bilgi kaynağı olarak sosyal medyayı göstermişlerdir. Nitekim sosyal medyaya olan yoğun eğilim kuşağın temel özellikleri arasında gösterilmektedir (Oxford Academic, 2020: 14). İki yaklaşım bağlamında ortaya çıkan söz konusu çelişki Z kuşağı oy verme davranışının net anlaşılmasına sebebiyet vermektedir. Diğer taraftan, Z kuşağının X ve Y kuşağından ayrıldığı önemli bir konu da stratejik bir tercih sürecinden neredeyse hiç söz edilmemiş olmasıdır. Gerek X kuşağı için gerekse Y kuşağı için politik konjonktürün oy kullanma davranışında belirleyici bir etkiye sahip olduğu ve bu bağlamda stratejik bir tercih sürecinin vuku bulunduğu anlaşılırken, Z kuşağı için politik konjonktür ve stratejik oy kullanma bu süreçte tercih edilen yaklaşımlar arasında yer almamaktadır. Kuşaklar arasındaki benzer noktalara bakıldığında ise rasyonel tercih yaklaşımının kimi özelliklerinin her üç kuşak için temel belirleyici unsurlar arasından yer aldığı görülmektedir. Rasyonel tercih yaklaşımının önemli belirleyicileri arasında yer alan bilgi temelli bireysel tercih süreci, parti ve adayların yönetim kabiliyeti, iktisadi alandaki başarılar, çeşitli siyasi konulara ilişkin yaklaşımlar değerlendirilen temel unsurlardır.

Yapılan çalışma birkaç konunun tartışılmasını ve alan yazında yapılabilecek yeni araştırma konularını gündeme getirmiştir. Öncelikle rasyonel tercih yaklaşımının öne sürdüğü ve temelde iktisadi alandaki kar-zarar/fayda-maliyet değerlendirmesine atıf yapan rasyonalite ve rasyonel birey olgusunu eleştirel bir açıdan ele alan Pierre Bourdieu'ya göre sosyolojik unsurların dışarıda bırakıldığı değerlendirme ve çıkarımlar, geniş manada çevre unsurunun eksik kalması sebebiyle sakat çıkarımlardır. Eğer bir karar süreci varsa, söz konusu süreç salt iktisadi unsurların ve iktisadi bakış açısının etkisiyle vuku bulmamaktadır. "Tercih sistemleri" (system of preferences) olarak adlandırdığı süreç, bireyin sadece önceki seçim ve deneyimleriyle değil aynı zamanda içinde bulunduğu koşullara ve sosyal etkileşimlere de bağlıdır ki bu koşullar sosyal, sınıfsal ya da coğrafi olarak kişiden kişiye değişkenlik gösterebilmektedir. Dolayısıyla fayda-maliyet/kar-zarar temelli bir değerlendirme bile, söz konusu fayda ve zarar durumunun kişinin içinde bulunduğu koşullara göre değişkenlik göstereceğinden dolayı, kuramın öne sürdüğü gibi iktisadi temelli bir rasyonalite olarak ele alınmaz, sosyolojik yapı, çevre ve koşullar bu tercih sürecinin içinde yer almaktadır (Bourdieu, 1990: 49-50). Bu bağlamda rasyonel tercih yaklaşımının, bireyin değerlendirme ve tercih sürecini temelden etkileyen sosyal etkileşim alanlarını dışarıda bırakan analiz düzeyi Bourdieu tarafından kuramın en temel eleştirel noktasını oluşturmaktadır. Nitekim yapılan görüşmelerde de sosyolojik unsurların az ya da çok değerlendirme içine dahil edilmesi, sosyal etkileşim alanlarının tercih sistemi içerisindeki yerine işaret ettiği düşünülebilmektedir.

Diğer taraftan temel “bilgi” kaynağı olarak sosyal medyanın kabul edilmesi ve bu bağlamda bireyde oluşan bilgi temelli rasyonel bir tercih sürecinin vuku bulunduğu algısı da ele alınmalıdır. Sosyal medyanın bilgi kaynağı olarak güvenilirliğinin oldukça şüpheli olmasının yanı sıra bireylerin yankı fanuslarında bulunmaları ve birey temelli algoritmik yapıların varlığı, kişileri kendileriyle sınırlı bilgilere ulaşmalarına olanak vermekte, alternatif görüşlere erişimi ise sınırlı düzeyde tutmaktadır (Binark, 2017: 20). Dolayısıyla, aynı yerde yığıldığı dışlayıcı bir fanustan elde edilen “manipülatif bilgilerle” beslenen bireyde, “rasyonel” bir tercihte bulunduğu algısı/yanılsaması ortaya çıkabilmektedir. Sosyal medyanın bir diğer tarafı ise temel kaynak olmasından ziyade belki de dijital sosyal çevre kategorisinde değerlendirilebilecek olmasıdır. Çünkü her ne kadar, bilgi kaynağı olarak değerlendirilse de, kişilerin iletişim halinde olduğu, sosyalleştiği ve bu esnada bir takım bilgilere yine kendi çevreleri aracılığıyla ulaşım sağlamalarına olanak verdiği için, dijital sosyal çevre bağlamında sosyolojik yaklaşımın yeni belirleyici unsuru olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte sosyal medyayla bağlantılı olarak, siyasal sosyalleşme ajanları arasında yer alan ailenin bu süreçteki etkisinin, sosyal medyanın ve dijital sosyal çevre unsurlarının da dahil edildiği analiz düzeyinde, özellikle günümüz bağlamında yeniden değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Son olarak, yapılan görüşmelerde sıklıkla telaffuz edilen stratejik oy kullanma hususunun da ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi 2002 yılından beri iktidarda kalan Adalet ve Kalkınma Partisi, 21 yılı geride bıraktığı iktidar sürecinde birçok çalışmanın konusu haline gelmiş ve hatta bu uzun iktidar süreciyle siyasi parti tipolojileri arasında yer alan hakim parti tanımlamasına bir yönüyle karşılık gelmeye başlamıştır. Diğer taraftan, 2018 yılı itibariyle başlayan ekonomik krizin 2023 seçimlerine kadar devam etmesi, 6 Şubat 2023 depremi ve deprem bölgesine müdahale noktasında devlet kurumlarına yöneltilen siyasi ve idari eleştiriler toplumun birçok kesiminde iktidarın değişmesi gerektiği algısını uyandırmıştır. Bununla birlikte 21 yıllık uzun bir iktidar süreci de toplumsal alanda bir taraftan hakim parti konumu nedeniyle iktidarın değişemeyeceği inancını doğururken, diğer taraftan değişimin bir zorunluluk haline geldiği düşüncesini gün yüzüne çıkarmıştır. Söz konusu süreç ve rahatsızlıkların, bireyleri, oy verme sürecinde stratejik bir tercihte bulunmaları gerektiğine inandırdığı ve dolayısıyla olağan seçim süreçlerinde dikkate aldıkları unsurları göz ardı etmelerine yol açtığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda hakim parti ve stratejik oy kullanma davranışı arasındaki ilişki sorunsalını ele alan çalışmaların, iki unsur arasındaki etkileşimin anlaşılması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, O., Batur, H. Z., Ekşili, N. (2014). "Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:19, ss: 165-182.
- Akgün, B. (1999). “Türkiye’de Seçmen Davranışının Ekonomi Politik’i Üzerine Bir Model Denemesi”, Liberal Düşünce Dergisi, Sayı: 14, s. 62-74.

- Berkup, S. B. (2014). Working With Generations X And Y In Generation Z Period: Management Of Different in Business life. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 9(19).
- Binark, M. (2017). "Algoritmaların Yarattığı Yankı Odaları ve Siyasal Katılım Olanığı veya Olanaksızlığı", *Varlık Dergisi*, Sayı 1317, ss: 19-23.
- Bolland, E., & Lope, C. (2014). *Generations and Work*. New York: Palgrave Mcmillan.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic Of Practice*. Stanford University Press, Stanford.
- Çavuşoğlu, S., & Yalçın, M. (2021). Üniversitelerde Kuşaklararası Farklılık ve Erişilebilirlik: Kavramsal Bir Değerlendirme. *Third Sector Social Economic Review*, 50(2), 1021-1045.
- Çetin Aydın, G., Başol, O. (2014). "X ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişme Var Mı?", *Ejovec (Electronic Journal Of Vocational Colleges)*, Cilt: 4, Sayı: 4, ss:1-15.
- Çetin, C., Karalar, S. (2016). "X, Y ve Z Kuşağı Öğrencilerin Çok Yönlü ve Sınırsız Kariyer Algıları Üzerine Bir Araştırma", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 28, ss. 157-197.
- Downs, A. (1957). *An Economic Theory Of Democracy*. Harper&Row Publishers, New York.
- Fiske, S. T., & Kinder, D. R. (2020). *The New Political Psychology of Voting*. D. Osborne & C. G. Sibley (eds.), *The Cambridge Handbook of Political Psychology*, Cambridge University Press, 135-154. <https://doi.org/10.1017/9781108566483>
- Giarla, V. (2019). *Generational Social Media: How Social Media Influences The Online And In-Person Relationships Of Gen X, Gen Y And Gen Z*. Salem State University Digital Repository. <https://digitalrepository.salemstate.edu/handle/20.500.13013/699>.
- Heywwod, A. (2007). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Gökçe, S. A., & Alkan, A. (2021). "The Socio-Psychological Factors Affecting the Voting Behaviour of the Postgraduate Politics Students: A Q-Methodology Study", *Frontiers in Psychology*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.671029>.
- Jorgensen, B. (2003). "Baby Boomers, Generation X, and Generation Y? Policy İmplications for Defence Forces in the Modern Era", *Foresight*, Vol: 5, No: 4, pp: 41-49.
- Kayıkçı Yalçın, M. ve Bozkurt Kurtluk, A. (2018). Dijital Çağda Z ve Alpha Kuşağı, Yapay Zekâ Uygulamaları ve Turizme Yansımaları. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 1, 54-64.
- Lazarsfeld, P. F., Berelson, B. ve Gaudet, H. (1944). *The People's Choice*. Columbia University Press, USA.
- Levickaite, R. (2010). "Generations X, Y, Z: How Social Networks Form The Concept Of The World Without Borders (The Case Of Lithuania)", *LIMES*, Vol: 3, No: 2, pp: 170-183.
- Luhmann, N. (2004). *Law as a Social System*. New York: Oxford.
- Oxford Academic. (2020). "Evidence Base for Generational Differences: Where Do We Go from Here?", *Work, Aging and Retirement*, Vol: 6, No: 1, pp: 1-16.
- Seemiller, C., & Grace, M. (2019). *Generation Z: A Century in the Making*. London and New York: Routledge.
- Taşkesen, S. (2021). *Aidiyet Siyaseti: İçerilme, Dışlanma, Siyasal Tercihlerimiz*. Ankara. Nika Yayınevi.
- Verschraegen, G. (2006). *Systems theory and the paradox of human rights*. Chris Thornhill and Michael King (eds) *Luhmann on Law And Politics: Critical Appraisals And Applications*, Oxford: Hart Publishing, 101-126.